

The most important obstacles and challenges related to supporting domestic and foreign investment in Iran

Amir Hossein Nazari PhD Student, Department of Law, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran. Email: amirhossein.nazari260@gmail.com

Iraj Hosseini Sadrabadi* Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Judicial Sciences, Yazd, Iran. Email: irajhoseinisadrabadi@gmail.com

Mohammad Hossein Jafari Assistant Professor, Department of Law, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran.. Email: vakeel1@gmail.com

Article Info

Article Type:

Reserch Article

Keywords:

Domestic Investment,
Foreign Investment,
Pathology,
Challenges and
Obstacles,
Investment Support

ABSTRACT

To attract and support domestic and foreign investment, Iran needs serious reforms in economic, political and social aspects. first of all, it is necessary to identify the existing challenges and obstacles and examine and research them from different perspectives. Therefore, this article addresses the issue of "". In this article, which was conducted using a descriptive-analytical method and using library resources and texts, the following results were obtained: domestic and foreign investment requires the presence of necessary requirements and the absence of obstacles. The legal obstacles and prohibitions that were selected and examined as the subject of this article have played a significant role in Iran's failure to attract and support investment. The pathology carried out indicates that various legal and non-legal obstacles and challenges are conceivable in this regard. This article addresses three of the most important of these challenges. Of course, it should be noted that it is not possible to enumerate all the challenges in different dimensions in one article, and there are certainly more challenges and obstacles in this field. However, as stated, the statistical challenges mentioned in this article are, in the author's opinion, the most important legal challenges that have been discussed in detail. "Iran's lack of membership in the World Trade Organization", "the absence of a suitable system for resolving disputes", and "shortcomings and damages related to the legal personality of the company at the stage of entering and establishing capital" are the most important challenges in question.

Cite this Article: Nazari, A. H. , Hoseini Sadrabadi, I. and Jafari, M. H. (2024). The most important obstacles and challenges related to supporting domestic and foreign investment in Iran. *International Relations Researches*, 14(2), 251-273. doi: 10.22034/irr.2025.516879.2691

© Author(s)

Publisher: Iranian Association of International Studies

DOI: 10.22034/irr.2025.516879.2691

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مهمترین موانع و چالش‌های مرتبط با حمایت از سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در ایران

امیر حسین نظری دانشجوی دکتری گروه حقوق، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

رایانامه: amirhossein.nazari260@gmail.com

ایرج حسینی صدر آبادی* نویسنده مسئول، استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم قضایی، یزد، ایران.

رایانامه: irajhoseinisadrabadi@gmail.com

محمد حسین جعفری استادیار گروه حقوق، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران..

رایانامه: vakeel1@gmail.com

درباره مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی کلیدواژه‌ها: سرمایه‌گذاری داخلی، سرمایه‌گذاری خارجی، آسیب‌شناسی، چالش‌ها و موانع، حمایت از سرمایه‌گذاری. تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۳/۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۶/۲۹	جذب و حمایت از سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، ایران نیازمند اصلاحات جدی در جنبه‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی است. بهبود بسترهای لازم و رفع موانع قانونی و بوروکراتیک، می‌تواند به افزایش تراکم سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی کمک کند. اما قبل از هر چیز لازم است تا چالش‌ها و موانع موجود شناسایی و از ابعاد مختلف مورد بررسی و پژوهش قرار گیرند از این رو در این مقاله به این موضوع پرداخته شده است. در این مقاله که به روش توصیفی-تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع و متون کتابخانه‌ای به انجام رسیده است این نتایج حاصل گردید که انجام سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی مستلزم وجود اقتضائات لازم و فقدان موانع می‌باشد. موانع و محذورات حقوقی که به عنوان موضوع نوشتار حاضر انتخاب و بررسی گردیده نقش بسزایی در عدم موفقیت ایران در جذب و حمایت از سرمایه‌گذاری داشته است. آسیب‌شناسی صورت پذیرفته‌شده گویای این است که موانع و چالش‌های مختلف حقوقی و غیر حقوقی در این ارتباط متصور است که در این مقاله به سه دسته از مهمترین این چالش‌ها پرداخته شد و البته باید در نظر داشت که احصاء تمامی چالش‌ها در ابعاد مختلف در یک مقاله میسر نیست و قطعا چالش‌ها و موانع بیشتری در این زمینه متصور است اما همانطور که بیان شد؛ چالش‌های احصایی مذکور در این مقاله از نظر نگارنده مهمترین چالش‌های حقوقی بوده که به تفصیل درباره آن بحث شده است. «عدم عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی»، «عدم وجود نظام مناسب برای حل و فصل اختلافات» و «کاستی‌ها و آسیب‌های مرتبط با شخصیت حقوقی شرکت در مرحله ورود و استقرار سرمایه» مهمترین چالش‌های مدنظر می‌باشند.

استناد به این مقاله: نظری، امیر حسین، حسینی صدر آبادی، ایرج و جعفری، محمد حسین. (۱۴۰۳). مهمترین موانع و چالش‌های مرتبط با حمایت از سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در ایران. پژوهش‌های روابط بین الملل، ۱۴(۲)، ۲۷۳-۲۵۱. doi: 10.22034/irr.2025.516879.2691

© نویسنده(گان)

ناشر: انجمن ایرانی روابط بین الملل

نقش بی بدیل و با اهمیت «سرمایه» و منابع مالی در پیشبرد هرگونه طرح توسعه‌ای در کشورهای در حال توسعه، «سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی» را به یکی از مهمترین منابع مالی در این کشورها تبدیل کرده است. تردیدی نیست که حمایت از سرمایه‌گذاری نقش عمده‌ای در رشد و توسعه اقتصاد کشورها و ارتقای سطح زندگی مردم دارد. در همین راستا قوانین و مقررات اگر به‌خوبی هدف‌گذاری و طراحی شده باشند، می‌توانند کاستی‌های بازار را پوشش دهند و مشوق توسعه فعالیت‌های اقتصادی باشند. ثبات در قانون‌گذاری و پیش‌بینی پذیر بودن مقررات کمک شایانی به گسترش سرمایه‌گذاری می‌کند. این امر مستلزم تحلیل جامع مبتنی بر الزامات حقوق عمومی در این زمینه است. با این حال باید پذیرفت که ایران علیرغم دارا بودن ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های وسیع به دلایلی چند از این سفره همچنان بی بهره مانده است.

در حال حاضر دولت ایران با تضییقات ارزی و ریالی متعدد و کسری بودجه مواجه است و در این شرایط توسعه تجارت و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی چه در عرصه جذب سرمایه‌گذار داخلی و چه خارجی می‌تواند کمک شایانی به اقتصاد کشور بنماید از این رو در شرایط فعلی و با توجه به مشکلات جاری دولت انجام پژوهش حاضر ضروری به نظر می‌رسد. بررسی طبیعت و سرشت سرمایه، این واقعیت را آشکار می‌کند که در جهان امروز سرمایه تابع هیچ قید و بندی از جمله مرزهای ملی و نظام‌های سیاسی و اقتصادی نیست و ماورای خود را همواره بر اساس ملاک‌ها و ارزش‌های خود انتخاب می‌کند و همواره در جایی است که خطر اندک و سود یا بازده اقتصادی زیاد باشد. سرمایه‌گذار نیز همواره نیازمند محیطی است که بیشترین استفاده را از سرمایه خود ببرد و سرمایه‌وی بیشترین بازدهی را داشته باشد. برای سرمایه‌گذار محیطی جهت فعالیت مساعد است که کمترین خطر را داشته باشد و وی بتواند با آسودگی خاطر به فعالیت اقتصادی بپردازد. در این راستا، هدف از پرداختن به موضوع بررسی چالش‌های حمایت از سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در ایران، عقب‌ماندگی کشورمان از کشورهای مشابه (کشورهای کمتر توسعه یافته) در جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی و کمک به رفع این موانع از منظر حقوقی و اجرایی است. به عبارت بهتر سوال اساسی این است که چرا جمهوری اسلامی ایران علیرغم برخورداری از منابع و پتانسیل‌های لازم برای سرمایه‌گذاری در جذب و حمایت از سرمایه‌های داخلی و خارجی به کشور از موفقیت‌چندانی برخوردار نبوده است؟ و

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

سرمایه‌گذاری خارجی و سایر موارد مجاز با تصویب هیأت دولت می‌گردد (استیفن، ۱۳۸۶: ۲) به عقیده برخی دیگر؛ سرمایه‌گذاری خارجی عبارت است از به‌کارگیری سرمایه خارجی در یک بنگاه اقتصادی جدید یا موجود پس از اخذ مجوز سرمایه‌گذاری که در ایران مطابق ماده ۲ قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری، پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی باید به منظور عمران و آبادی و فعالیت تولیدی اعم از صنعتی، معدنی، کشاورزی و خدمات صورت پذیرد (استیفن، ۱۳۸۶: ۳). سرمایه‌گذاری خارجی از دیدگاه صندوق بین‌المللی پول، سرمایه‌گذاری است که به هدف کسب منافع پایدار در کشوری به جز موطن فرد سرمایه‌گذار انجام می‌شود و هدف سرمایه‌گذار از این سرمایه‌گذاری آن است که در مدیریت بنگاه مربوط نقش مؤثر داشته باشد (احمدی کاشانی، ۱۳۸۸: ۷). همانطور که بیان شد سرمایه‌گذاری در ایران با وجود پتانسیل‌های بالایی که دارد، شامل چالش‌هایی است که باید به‌دقت مدیریت شوند. برای جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی، ضروری است که سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی بهبود یابند و محیط کسب و کار تسهیل شود. و قبل از هر اقدام و تصمیمی لازم است تا بطور شفاف و دقیق این چالش‌ها شناسایی و احضاء شوند که در ادامه تلاش می‌شود به این مهم پرداخته شود.

۲. موانع جذب سرمایه خارجی در ایران

۲-۱. عدم عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی

موضوع الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی (WTO) و اثرات آن بر بخش‌های مختلف کشور یکی از مباحث مهم است. با توجه به اینکه حدود ۹۰٪ تجارت جهانی در اختیار اعضای سازمان است، در صورتی که کشوری بخواهد سهمی از این تجارت داشته باشد باید ضمن عضویت در این سازمان مقررات صادرات و واردات خود را با مقررات این سازمان مطابق سازد و کشورهایی که عضو این سازمان نیستند مثل ایران بین عدم انزوای از اقتصاد و تجارت جهانی و عضویت در این سازمان پذیرش شرایط، آن بررسی‌هایی را انجام داده اند که نتایج این بررسی‌ها سودمندتر بودن عضویت در سازمان تجارت جهانی را تأیید کند (فیروزی، ۱۳۸۴: ۴۰۷).

ایران برای پیوستن به سازمان تجارت جهانی تلاش فراوانی کرده است اولین بار شورای اقتصاد در اجلاس ۱۴ مرداد ۱۳۷۰ از وزارت بازرگانی خواست که با همکاری چند ارگان دیگر ضرورت الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی را بررسی کنند و نتیجه را به شورا اعلام کنند این گزارش در ۲۸ دی

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

کشور ایران برای عضویت در سازمان تجارت جهانی نیازمند اصلاحات فراوانی در مقررات تجاری خارجی خود میباشد. زیرا که با عضویت در سازمان تجارت جهانی کشور ایران متعهد به اجرای تمام موافقتنامه‌های سازمان میباشد. به عبارتی هر یک از کشورهای عضو در زمینه تجارت خارجی قوانین خاص خود را دارد که ممکن است مغایر اصول و قوانین سازمان باشد. لذا تلاش برای رفع آنها برای هر کشوری اجتناب ناپذیر است. بنابراین بسترسازی حقوقی برای الحاق به سازمان الزامی است (فیروزی، ۱۳۸۴: ۴۱۰ و ۴۱۱).

کشور ایران برای بسترسازی الحاق به سازمان تجارت جهانی اقداماتی را صورت داده است از جمله تجمع عوارض از جمله عوارض گمرکی، اصلاح قانون مالیات‌های مستقیم ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و خصوصی‌سازی پیوستن به کنوانسیون‌های چند جانبه در خصوص مالکیت، فکری اجرای آرای داورى تصویب قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی با وجود این هنوز قوانین و مقررات فراوانی در بخش‌های گوناگون تجارت کالا، تجارت، خدمات مالکیت، فکری سرمایه‌گذاری خارجی و ارائه یارانه‌ها وجود دارد که با تعهدات سازمان تجارت جهانی در تضاد مستقیم بوده و در صورت پیوستن ایران به سازمان باید اصلاح شود (شیروی، ۱۳۹۱: ۱۲۲).

۲-۲. عدم وجود نظام مناسب برای حل و فصل اختلافات

یکی از مهم‌ترین قسمت‌های معاهدات دوجانبه سرمایه‌گذاری، بخش نحوه حل و فصل اختلافات ناشی از سرمایه‌گذاری است که مابین سرمایه‌گذار خارجی و کشور سرمایه‌پذیر ایجاد می‌شود. به‌طور سنتی هریک از طرفین در جریان بروز اختلافات سرمایه‌گذاری تلاش می‌نمود تا با توسل به روش‌های بهتر در پی کسب نتیجه دلخواه در نتیجه حل و فصل اختلافات مذکور برآید، روش‌هایی نظیر مذاکره، داورى و حتى توسل به زور و با حمایت‌های دیپلماتیک توسط کشور متبوع سرمایه‌گذار از سرمایه‌گذار خود که البته این روش از نظر سرمایه‌گذار خارجی روشی ضعیف و غیرقابل اتکایی به منظور جبران خسارات وارد بر خود بود، زیرا در کنار ضرورت تابعیت سرمایه‌گذار، عدم نتیجه‌گیری در دادگاه‌های دولت میزبان نیز شرط حمایت دیپلماتیک محسوب می‌شد. از سوی دیگر به دلیل مناسبات بین کشورها، به ندرت کشوری اقدام به پیگیری حقوق اتباع خود و اقامه دعوی علیه دولت دیگر می‌کرد و مناسبات سیاسی را بر روابط سرمایه‌گذار خود و دولت میزبان ترجیح می‌داد، که در این صورت به منظور اجتناب از عدم رجوع به دادگاه‌های محلی کشور میزبان، سرمایه‌گذاران در قراردادهای سرمایه‌گذاری با کشور میزبان، به گنجانیدن شرط مهمی در این نوع قراردادها تحت عنوان "شرط

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

حاکمیت و اختیارات حکومتی و تقنینی خود را حفظ کرده، قرارداد سرمایه‌گذاری را امری محلی و در چارچوب قوانین داخلی خود قرار دهند. بنابراین هرگاه موضوع اختلاف تقض قرارداد سرمایه‌گذاری باشد، مرجع مذکور در قرارداد یعنی دادگاه داخلی صلاحیت رسیدگی خواهد داشت.

پیش‌بینی مراجع داخلی در معاهدات دوجانبه سرمایه‌گذاری را نیز باید مورد توجه قرار داد BITS معمولاً صلاحیت محاکم داخلی را توأم با داوری بین‌المللی پیش‌بینی می‌کنند. برای مثال بند ۲ ماده ۱۱ معاهده سرمایه‌گذاری بین ایران و جمهوری فدرال آلمان چنین مقرر می‌دارد: «چنانچه اختلاف حل و فصل نشود، این اختلاف بنا به درخواست هر یک از طرف‌های اختلاف، می‌تواند به دادگاه صلاحیت‌دار طرف متعاقد میزبان، یا مشروط به گذشت شش ماه از زمان طرح اختلاف، به داوری بین‌المللی ارجاع گردد.» مشابه آن در ماده ۱۰ عهدنامه سرمایه‌گذاری ایران و جمهوری آذربایجان بیان شده است. این وضعیت با اختلاف کمی در BITS ایران دیده می‌شود. به علاوه، در بعضی از معاهدات ایران مواردی خاص در شمول صلاحیت محاکم داخلی قرار گرفته است. برای مثال ماده ۵ معاهده ایران و اتریش به موضوع سلب مالکیت اختصاص دارد، پیش‌بینی کرده: سرمایه‌گذاری که سرمایه‌گذاری او مصادره شده باید از حق رسیدگی فوری مورد خود در مراجع قضائی یا مراجع صالحه دیگر آن طرف متعاقد و ارزیابی سرمایه‌گذاری اش طبق اصول در این ماده برخوردار باشد.» نظیر این ماده در معاهدات دیگر ایران به ویژه با کشورهای غربی دیده می‌شود. لازم به ذکر است که مراجعه سرمایه‌گذار به مراجع داخلی به منظور حل و فصل اختلافات، معمولاً مانع مراجعه وی به سایر طرق حل و فصل است. خصوصاً هرگاه مراجعه به محاکم داخلی به صدور حکم قطعی منتهی گردد، سرمایه‌گذار برای همیشه از توسل به سایر شیوه‌ها که در قرارداد سرمایه‌گذاری یا BIT پیش‌بینی شده، محروم می‌شود. این شیوه در BITS همه کشورهایی که سرمایه‌گذار را بین مراجعه به محاکم محلی برای احقاق حق و مراجعه به داوری بین‌المللی مخیر می‌دانند، معمول است. این مقرر به دوراهی جاده معروف است، یعنی موضعی که باید یکی از دو راه را انتخاب کرد و بازگشت ممکن نیست. برای مثال ماده ۸ BIT فرانسه و ایران به سیاق مذکوره سرمایه‌گذاران را در مراجعه به محاکم داخلی با داوری مخیر می‌داند (پیران، ۱۳۹۴: ۸۹).

قوانین سرمایه‌گذاری کشورها اغلب مراجع داخلی را برای حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری صالح می‌دانند ماده ۱۹ ق. تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی کشورمان یکی از روش‌های حل اختلاف سرمایه‌گذاری خارجی را رسیدگی دادگاهی مقرر می‌دارد و اختلالات بین دولت و سرمایه

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

داشت. در قرن بیستم تعدادی از دعاوی ناشی از سرمایه گذاری به ICT با سلف آن ارجاع شد قضایای معروف کارخانه گورزو (المان علیه لهستان) و نوته پام (الیختن اشتاین علیه گواتمالا نمونه - هایی از آنهاست. همچنین در سه پرونده ایران و انگلیس (انگلستان علیه ایران، ۱۹۵۲)، بارسلونا تراکشن (بلژیک علیه اسپانیا ۱۹۷۰) و الترینگا سیکولا (ایالات متحده علیه ایتالیا، ۱۹۸۹) مربوط به مصادره سرمایه گذاری خارجی نزد دیوان، دعا رد شد و دیوان از اظهار نظر در مورد مساله مسئولیت دولت میزبان در قبال سرمایه گذاران خارجی پرهیز کرد. با این حال این نهاد که رکن قضائی سازمان ملل متعدد محسوب می گردد همچنان صلاحیت پذیرش چنین دعاوی را داراست.

ب- مرکز بین المللی حل و فصل اختلافات سرمایه گذاری

مرکز بانک جهانی برای حل و فصل اختلافات ناشی از سرمایه گذاری به عنوان یک شخصیت حقوقی مستقل اطمینان خاطر برای سرمایه گذاران بین المللی فراهم کرده و موجب سهولت انعقاد BITS و قراردادهای سرمایه گذاری و گسترش سرمایه گذاری بین المللی شده است. در حال حاضر بیش از ۱۴۰ کشور از هر دو طیف سرمایه فرست و سرمایه پذیر به عضویت کنوانسیون واشنگتن فراگیرترین معاهده تخصصی با موضوع حل و فصل اختلافات سرمایه گذاری خارجی، درآمده اند و صلاحیت دیوان داوری ایکسید (ICSID^۱) را پذیرفته اند. کنوانسیون واشنگتن در ۱۹۶۵ مفتوح و در ۱۹۶۶ لازم الاجرا گردید. زمانی که بانک جهانی مرکز داوری ایکسید را پایه گذاری کرد. هدف از آن را تسهیل سرمایه گذاری بین المللی و رفع موانع غیر تجاری از سرمایه گذاری خصوصی در کشورهای درحال توسعه بیان نمود کنوانسیون ایکسید محدودیت زمانی برای ارجاع اختلاف به مرکز در نظر می گیرد. لذا این امر به ستاد تنظیمی میان طرفهای اختلاف مثل شرط ارجاع به داوری، قانون ملی و قرارداد یا معاهده دوجانبه سرمایه گذاری احتمالی موجود بستگی دارد.

امروزه تعداد زیادی از اختلافات سرمایه گذاری نزد مرکز مطرح می شود هرگز راسا به اختلافات ارجاعی رسیدگی نمی کنند بلکه امکانات و تسهیلات لازم برای رسیدگی را مهیا می سازد. آراء صادره از سوی ایکسید برای طرفین الزام آور بوده و بجز موارد مذکور در مواد ۵۱ و ۵۲ کنوانسیون، قابل پژوهش و بررسی مجدد کنوانسیون ایکسید یک نظام مؤثر اجرایی را نیز تدارک دیده به این ترتیب که تعهدات مالی ناشی از احکام مرکز باید مانند احکام قطعی دادگاههای داخلی در کشورهای عضو اجرا

^۱ - International Centre for Settlement of Investment Disputes

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

صلاحیت این دیوان را پیش بینی کرده‌اند. علاوه بر نهادهای داوری در سطح بین المللی، مراکزی نیز در سطح منطقه ای و داخلی به داوری بین المللی اختلافات سرمایه گذاری مستقبل اند از این میان می توان به مرکز داوری تهران مرکز داوری اتاق بازرگانی ایران، انجمن داوری امریکا، دیوان داوری بین المللی لندن، اتاق بازرگانی استکهلم، مرکز داوری بین المللی هنگ کنگ و کمیته بین المللی داوری اقتصادی و تجاری چین اشاره کرد.

۳-۲. قانون حاکم بر رسیدگی به اختلافات سرمایه گذاری خارجی

میتوان گفت مهمترین قسمت قواعد حقوقی ناظر بر حل و فصل اختلافات سرمایه گذاری مساله احراز قانون حاکم بر ماهیت دعوا است. موضوع بحث، تعیین قانون حاکم در رسیدگی های بین المللی است که یک طرف آن دولت میزبان و طرف دیگر شخصی خصوصی است؛ جایی که دولت میزبان با استناد به حاکمیت خود بر اجرای قانون ملی اصرار دارد و از سوی دیگر سرمایه گذار خارجی با استناد به موازین حقوق بین الملل، می کوشد از قید و بندهای قانون داخلی رهایی باید باتوجه به اینکه روابط میان سرمایه گذاران خارجی و دولت میزبان را اسناد متفاوتی تنظیم می کند، بهتر است قانون حاکم پیشنهادی در هریک از آنها منتظر قرار گیرد

مسائلی مانند تفسیر و اجرای قرارداد با آثار و عواقب نقض قرارداد با عنایت به قانون حاکم بر ماهیت اختلاف حل و فصل می شود. در اختلاف میان دو یا چند دولت قانون حاکم اصولاً حقوق بین الملل است. در اختلافات ناشی از سرمایه گذاری چنانچه طرفین (سرمایه گذار و دولت پذیرنده) در قرارداد قانون خاصی را انتخاب نکرده باشند، قاعدتاً قانون داخلی دولت مذکور مبری خواهد بود اما در اینگونه قراردادها طرفین حق دارند در زمان انعقاد قانون حاکم بر روابط قراردادی شان را معین کنند.

اما از اوایل قرن بیستم با تقویت اصل آزادی اراده در قراردادهای، به موجب قوانین داخلی و کنوانسیون های بین المللی بر آزادی طرفین قرارداد در انتخاب قانون حاکم تصریح گردید. مزیت اصلی رویکرد جدید اطمینان قبلی از ثبت قرارداد به لحاظ قانون حاکم بر آن است. با شروع قوانین داخلی سرمایه گذاری و وجود شبکه گسترده BIT که در مجموع نظرات سرمایه گذاران را تامین می کند پذیرش قانون داخلی در قراردادهای سرمایه گذاری بیشتر شده است. با این حال انتخاب قوانین یا عرف بازرگانی بین المللی شیوع بیشتری دارد انتخاب ترکیبی از مقررات بین المللی و قانون داخلی در برخی از این قراردادها مشاهده میشود. اکثر قراردادها و امتیازنامه های قرن ۲۰ حاوی شرط انتخاب قانون حاکم بود که غالباً این اختیار به طرف خصوصی یعنی سرمایه گذار خارجی داده می شد تا از میان

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مبنی بر حفظ و کنترل بر دعاوی خود با سرمایه‌گذار خارجی همراه است و از این نظر که محاکم داخلی ایران را صالح برای رسیدگی به اختلافات دولت ایران با سرمایه‌گذار خارجی قرار داده است در فرض عدم توافق برخلاف آن، با قواعد عام حقوق بین‌الملل مطابقت دارد، از ظاهر این ماده چنین برداشت می‌شود که در صورتی محاکم ایران صالح به رسیدگی به اختلافات حاصله بین دولت ایران و سرمایه‌گذار خارجی هستند که در موافقت نامه سرمایه‌گذاری بین دولت مزبور و دولت متبوع سرمایه‌گذار خارجی شیوه دیگری از حل و فصل اختلافات مانند داوری پیش‌بینی نشده باشد، در غیر اینصورت مقررات موافقت نامه بر دعوا حاکم خواهد بود، بنابراین اگر بین دولت ایران و دولت متبوع سرمایه‌گذار خارجی، معاهده دوجانبه سرمایه‌گذاری وجود نداشته باشد و یا اگر وجود دارد، حاوی قید خاصی در مورد دیگر شیوه‌های حل و فصل اختلاف مانند داوری نباشد، تنها شیوه حل و فصل اختلاف موجود بین سرمایه‌گذار خارجی و دولت ایران طرح دعوا در محاکم داخلی خواهد بود و حتی ضمن قرارداد سرمایه‌گذاری نیز نمی‌توان به شیوه دیگری توافق کرد (منصوری، ۱۳۹۵: ۱۲۹).

۵-۲. سیستم حل و فصل اختلافات ناشی از سرمایه‌گذاری در معاهدات دوجانبه سرمایه‌گذاری در معاهدات دوجانبه تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاران خارجی میان دولت ایران و دیگر دول، به منظور تامین مصالح کشور در عرصه حل و فصل اختلافات ناشی از سرمایه‌گذاری، مقررات مفصلی پیش‌بینی شده است. عبارت مذکور در این قوانین، ظاهراً با «داوری» پیش‌بینی شده در قوانین عادی منطبق است اما عبارت «صلح دعاوی» عیناً در قوانین موافق نامه‌های دوجانبه نیامده است، اما همچنان که در موافقت-نامه‌های بین‌المللی ملاحظه می‌شود، یافتن راه حل «دوستانه» برای اختلافات مقدم بر داوری است. ممکن است در این راه حل‌های دوستانه «سازش» و «مصالحه» ضرورت یابد که در این صورت «صلح در دعوا» مصداق پیدا می‌کند (علیدوستی شهرکی، ۱۳۹۰: ۵۷).

ذیل ماده (۱۹) قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی نیز تصریح دارد که اگر در موافقت-نامه‌های دوجانبه سرمایه‌گذاری با دولت متبوع، در مورد شیوه دیگری از حل و فصل اختلافات توافق شده باشد، موافقت نامه‌های دوجانبه اجرا خواهد شد.

در معاهدات دوجانبه سرمایه‌گذاری ایران با دیگر دولت‌ها با وجود تنوع موجود در مقررات حل و فصل اختلاف، سیر کلی سیستم حل و فصل اختلاف مشابه است. در معاهدات مزبور سیستم حل و فصل اختلافات بر مبنای طرف‌های اختلاف به دو دسته تقسیم می‌شوند: مطابق برخی معاهدات

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ملحق نشده و بنابراین هر گونه دعوب علیه دولت ایران توسط سرمایه گذار خارجی طرف متعاقد ممکن است به دادگاه‌های ایرانی و یا مطابق با بند ۲ (ماده ۱۱ موافقت نامه ایران و قبرس، مطابق مقررات آنسیترال یا داوری سازمانی حسب اختیار سرمایه گذار خارجی ارجاع گردد. در بند ۴ (ماده ۱۱) فوق مقرر شده است: دیوان داوری بر طبق مفاد این موافقت نامه و قواعد و اصول قابل اعمال حقوق بین الملل در مورد اختلاف، رای خواهد داد.

در اغلب معاهدات دوجانبه سرمایه گذاری دولت ایران با دیگر دولت ها، حل و فصل اختلافات میان طرفی های متعاقد تقریباً دارای سیستم یکسانی است، به موجب این معاهدات، فرایند حل و فصل اختلافات بین دولت ها در دو مرحله و به شیوه های دوستانه و دیپلماتیک و داوری دنبال می شود. چنانچه ظرف مدت مشخص (عمدتاً دو تا شش ماه از تاریخ شروع مذاکرات دوستانه با دیپلماتیک، طرفین به توافقی در خصوص حل و فصل اختلافات نائل نشوند، هریک می توانند موضوع را با رعایت تشریفات مقرر در موافقت نامه به داوری سه نفره با دیوان داوری ارجاع نمایند. در صورتی که هریک از طرفین اختلاف از انتخاب داور اختصاصی خود امتناع کند و یا دو داور منتخب، سرداور را انتخاب نکنند، رئیس دیوان بین المللی دادگستری با رعایت تشریفات مقرر و به عنوان مقام ناصب، داورهای اختصاصی یا سرداور را انتخاب خواهد کرد (حاتمی؛ کریمیان، ۱۳۹۳: ۳۶۷).

شرط زیر با جرح و تعدیل های اندک تقریباً در کلیه معاهدات دوجانبه سرمایه گذاری دولت ایران با دیگر دولت ها تکرار شده است: کلیه اختلافات ناشی از اجرا یا تفسیر این موافقت نامه یا مرتبط با آن، ابتدا از طریق مشاوره و به طریق دوستانه حل و فصل خواهند شد، در صورت عدم توافق، ظرف شش ماه از تاریخ شروع مذاکرات، هریک از طرف های متعاقد می تواند ضمن ارسال اطلاعیه ای برای طرف متعاقد دیگر، موضوع را به یک هیات داوری سه نفره مرکب از دو داور منتخب طرفین و یک سرداور ارجاع کند، در صورت ارجاع امر به داوری، هریک از طرفین متعاقد نیز ظرف شصت روز از تاریخ آخرین انتخاب، سرداور را تعیین خواهد کرد. چنانچه هریک از طرف های متعاقد ظرف مدت مقرر داور خود را تعیین نکند و یا داوران منتخب ظرف مدت یاد شده در مورد انتخاب سرداور به توافق نرسند، هریک از طرف های متعاقد می تواند از رئیس دیوان بین المللی دادگستری بخواهد که حسب مورد، داور طرف ممتنع یا سرداور را تعیین کند، سرداور باید در هر صورت تابعیت کشوری را دارا باشد که در زمان انتخاب با طرف های متعاقد روابط سیاسی دارد. هیات داوری با توجه به دیگر

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

خارجی تلقی خواهند شد (روزگاری؛ نیاورانی، ۱۳۹۸: ۱۱۶). از این روی، تعدادی از معاهدات سرمایه‌گذاری ایران از جمله موافقت‌نامه تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری منعقدۀ با کشور سوئیس علاوه بر در بر گرفتن اشخاص حقوقی که طبق قوانین طرف مقابل معاهده تأسیس شده‌اند، حمایت‌های خود را به شرکت‌هایی نیز تسری داده‌اند که تحت کنترل اتباع سوئیسی باشند. بر این اساس و با عنایت به این موضوع که وفق شرط دولت‌های کامله‌الوداد که در تمامی موافقت‌نامه‌های تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری درج شده است، شرکت‌هایی که در ایران تأسیس می‌شوند ولی تحت کنترل خارجی قرار دارند از حمایت‌های مندرج در معاهدات سرمایه‌گذاری برخوردار می‌شوند، مشروط بر آنکه این شرکت‌ها توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی سرمایه‌گذار متبوع دولت سرمایه فرست کنترل شوند^۱. به دیگر سخن، سرمایه‌گذاران خارجی می‌توانند در ایران اقدام به تشکیل شرکت کرده و از حمایت‌های مندرج در معاهده مربوطه برخوردار شوند. در هر حال، با عنایت به قید کامله‌الوداد مندرج در معاهدات سرمایه‌گذاری ایران می‌توان در یک جمع‌بندی این ادعا را مطرح کرد که بر اساس این معاهدات سه ملاک برای تشخیص تابعیت شرکت‌های سرمایه‌گذار پذیرفته شده است که عبارت از «محل ثبت»، «اقامتگاه» و «کنترل خارجی شرکت ثبت شده محلی» است (روزگاری؛ نیاورانی، ۱۳۹۸: ۱۱۸).

در خصوص ملاک تابعیت شرکت‌ها در حقوق ایران باید گفت، برخی از شارحین قانون تجارت دو ملاک را برای ایرانی بودن شرکت‌ها در نظر گرفته‌اند. نخست، در ایران تشکیل شده و مرکز اصلی آن در ایران باشد؛ دوم، در خارج از ایران تشکیل شده ولی مرکز اصلی آن در ایران باشد. لکن مشکل در مغایرت ماده ۱ قانون ثبت شرکت‌ها، مصوب ۱۳۱۰ و ماده ۵۹۱ قانون تجارت، مصوب ۱۳۱۱ است. برای حل این مغایرت برخی از صاحب‌نظران، بر این عقیده هستند که ماده ۵۹۱ قانون تجارت ماده ۱ قانون ثبت شرکت‌ها را نسخ کرده است (اسکینی، ۱۳۸۲: ۷۶).

بر این اساس، اگرچه ملاک تعیین تابعیت اشخاص حقوقی خارجی در نظام حقوقی ایران ظاهراً اقامتگاه آن‌ها است ولی تابعیت یک رابطه سیاسی-حقوقی میان اشخاص و کشور متبوع آن‌ها است و هیچ کشور دیگری نمی‌تواند به اشخاص، تابعیتی را اعطاء کند که کشور متبوع آن‌ها از آن آگاه نیست؛

^۱ - برای مثال قسمت (پ) بند ۱ ماده ۱ موافقت‌نامه تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری منعقدۀ بین ایران و سوئیس مقرر می‌کند: «از نظر این موافقت‌نامه ۱- اصطلاح «سرمایه‌گذار» در ارتباط با هریک از طرف‌های متعاقد عبارت است از: ... پ - اشخاص حقوقی که برابر قوانین طرف متعاقد تأسیس نشده، اما به‌طور مؤثر تحت کنترل اشخاص حقیقی مندرج در بند (الف) یا اشخاص حقوقی مندرج در بند (ب) این ماده باشند».

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

کرده و براین مبنا اجازه استملاک مال غیرمنقول توسط این دسته از شرکت‌ها را صادر کرده است. به تعبیر روشن، به نظر می‌رسد این مقررہ چنین شرکت‌هایی را ایرانی قلمداد کرده است.

۸-۲. عدم شناسایی شرکت‌های تک سهام‌دار در حقوق ایران

وفق مقررات معاهدات دوجانبه سرمایه‌گذاری اشخاص حقوقی یکی از مصادیق سرمایه‌گذاران مورد حمایت می‌باشند. از سوی دیگر، به موجب قوانین برخی از کشورها امکان تشکیل شرکت تک سهام‌دار در نظام حقوقی آن‌ها وجود دارد. حال پرسشی که مطرح می‌شود این است که آیا امکان سرمایه‌گذاری و فعالیت شرکت تک سهام‌دار در قامت سرمایه‌گذار موضوع قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری و معاهدات سرمایه‌گذاری در حقوق ایران وجود دارد یا خیر؟

به نظر می‌رسد از آنجایی که معاهدات سرمایه‌گذاری برخورداری از وصف سرمایه‌گذار را منوط به تشکیل شرکت بر اساس قوانین و مقررات کشور متبوع شرکت‌های خارجی دانسته‌اند، چنین امری اصولاً امکان‌پذیر باشد و در صورتی که شرکتی تک سهام‌دار باشد، بتواند با اتکا به معاهدات سرمایه‌گذاری اقدام به فعالیت در ایران کند.

علاوه بر این، ماده ۱ قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری، اشخاص حقوقی خارجی بدون توجه به ساختار آن‌ها از مصادیق سرمایه‌گذار خارجی تلقی کرده است، شاید بتوان به این نتیجه دست یافت که اگر شرکت تک سهام‌دار خارجی به موجب مقررات کشور متبوع خود واجد شخصیت حقوقی باشد، می‌تواند به عنوان یک شخص حقوقی به طور مستقل یا از طریق ترتیبات قراردادی اقدام به سرمایه‌گذاری در ایران کند.

در نهایت، با توجه به قانون اجازه ثبت شعبه و نمایندگی شرکت‌های خارجی، مصوب سال ۱۳۷۶ و آیین‌نامه آن، مصوب سال ۱۳۷۸ فعالیت شرکت تک سهام‌دار از طریق ایجاد شعبه و نمایندگی در حقوق فعلی ایران پذیرفته شده است، چراکه قانون مذکور ثبت شعبه و نمایندگی شرکت‌های خارجی را به طور عام پذیرفته است و شرکت خارجی تک سهام‌دار ممکن است به استناد قانون متبوع خود تأسیس شده باشد و این اذن قانون‌گذار شامل شرکت خارجی تک سهام‌دار در ایران است.

شاید این ایراد مطرح باشد که در معاهدات سرمایه‌گذاری ایران حمایت از اشخاص سرمایه‌گذار منوط به رعایت قوانین و مقررات ایران شده است. به نظر می‌رسد این قید ناظر به مرحله ورود و استقرار سرمایه و فعالیت‌های مربوط به سرمایه‌گذاری است. چراکه این معاهدات تأسیس شرکت را تابع مقررات کشور متبوع شرکت دانسته است؛ بنابراین شاید بتوان گفت، قید تبعیت از قوانین و مقررات

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نتیجه‌گیری

در این مقاله تلاش شد تا «مهمترین موانع و چالش‌های مرتبط با حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی» مورد بحث و بررسی قرار گیرد. در این راستا مطالب مربوطه مطرح و مورد بررسی و پژوهش علمی قرار گرفت آنچه به عنوان ماحصل و نتیجه این مقاله می‌توان ذکر نمود به شرح زیر می‌باشد: نیل به توسعه سرمایه‌گذاری داخلی و در شرایط کمبود منابع مالی داخلی، سرمایه‌گذاری خارجی است. چنانچه به طور مبسوط در مطالب ذکر شده بررسی نمودیم، نقش سرمایه در کنار سایر عوامل و زیرساخت‌های مناسب اقتصادی، حقوقی، اجتماعی و فرهنگی، لازمه‌ی هرگونه تکاپو به سوی توسعه اقتصادی است. بالطبع انجام سرمایه‌گذاری خارجی نیز مستلزم وجود اقتضائات لازم و فقدان موانع می‌باشد. چنانچه دیدیم، موانع و محذورات حقوقی که به عنوان موضوع نوشتار حاضر انتخاب و بررسی گردیده نقش بسزایی در عدم موفقیت ایران در جذب و حمایت از سرمایه‌گذاری داشته است. با این حال آسیب‌شناسی صورت پذیرفته گویای این است که موانع و چالش‌های مختلف حقوقی و غیر حقوقی در این ارتباط متصور است که در این مقاله به سه دسته از مهمترین این چالش‌ها پرداخته شد و البته باید در نظر داشت که احصاء تمامی چالش‌ها در ابعاد مختلف در یک مقاله میسر نیست و قطعاً چالش‌ها و موانع بیشتری در این زمینه متصور است اما همانطور که بیان شد؛ چالش‌های احصایی مذکور در این مقاله از نظر نگارنده مهمترین چالش‌های حقوقی بوده که به تفصیل درباره آن بحث شده است. «عدم عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی»، «عدم وجود نظام مناسب برای حل و فصل اختلافات» و «کاستی‌ها و آسیب‌های مرتبط با شخیصت حقوقی شرکت در مرحله ورود و استقرار سرمایه» مهمترین چالش‌های مدنظر می‌باشند. در ارتباط با چالش عدم وجود نظام مناسب برای حل و فصل اختلافات: «قانون حاکم بر رسیدگی به اختلافات سرمایه‌گذاری خارجی»، «سیستم حل و فصل اختلافات ناشی از سرمایه‌گذاری در معاهدات دوجانبه سرمایه‌گذاری» مورد بررسی قرار گرفت و به طور مشخص چالش‌های مطرح در این زمینه بیان شد. همچنین در ارتباط با کاستی‌ها و آسیب‌های مرتبط با شخیصت حقوقی شرکت در مرحله ورود و استقرار سرمایه نیز «تعدد ملاک تابعیت شرکت‌های تجاری در حقوق ایران»، «عدم شناسایی شرکت‌های تک سهام‌دار در حقوق ایران» و «کاستی‌های حقوقی ناظر بر فعالیت شعبه شرکت‌های خارجی در ایران» به طو جزئی مورد بحث و نقد قرار گرفت.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی